

A magyar börtönlelkészség

*története 2000-ig, visszaállításának előkészítése,
működésének tapasztalatai*

**Előadás a Kárpát-medencei Magyar Börtönlelkészek Konferenciáján (Szlovák Köztársaság, Drahov-Deregyő, 2001. október 19.)
Előadó: Dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy, országos parancsnok.**

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Tisztelt Konferencia!

Engedjék meg, hogy a Magyar Köztársaság Igazságügyi Minisztériuma Büntetés-végrehajtási Szervezet nevében tisztelettel és szeretettel köszöntsem a Kárpát-medencei Magyar Börtönlelkészek Konferenciáján résztvevőket.

Megköszönöm a megtiszteltetést, hogy „A magyar börtönlelkészség története 2000-ig, visszaállításának előkészítése, működésének tapasztalatai” címmel előadást tarthatok Önök előtt.

Tisztelt Konferencia!

A magyar börtönökben az államalapítás óta jelen voltak a papok, szerzetesek, lelkészek, a női börtönökben az apácarendek tagjai, akik részt vettek a hittérítőkkel a pogány bebörtönzött magyarok hittérítésében, később a fogvatartottak vallásgyakorlási igényeinek kielégítésében, egészségügyi ápolásában, személyiségük pozitív irányú változtatásában gyóntatóként, és ha eljött az idő, az utolsó kenet feladásában.

Az 1848-49-es Magyar Forradalom és Szabadságharcot megelőző reformkor egyes kiválóságai már egyértelműen megfogalmazták a börtönpasztoráció

fontosságát. Például báró Eötvös József „Vélemény a fogházjavítás ügyében” című, 1838-ban Pesten kiadott művében így írt:

„...csak egy jobbíthat igazán, s örök-re: a hit” (...) „csak ha a büntető társaság mellett egy másik áll” (...) „csak ha a rendes tömlöczi kormányt egyes polgárok segítik, részint a lelkipásztort felváltva, vigasztalással közelítve a rabokhoz”

Ugyanakkor egészen a történészek által megkésettnek vagy késleltetettnek nevezett magyar polgári átalakulás időszakáig az egyházi személyek börtönbeli tevékenysége jogilag nem volt szabályozott.

Elsőként a börtönök, fogházak kezelése tárgyában, 1874-ben kiadott 696. számú IM rendelet 207.§-a határozta meg, hogy a lelkészeket a királyi főügyész bízta meg a börtön (fogház) lelkesíti teendőikkel, és lássa el utasítással.

1887-ben az 1. 759. számú, május 17.-én kelt IM rendelettel hozták létre a „fegyintézeti lelkészséget”. A rendelet meghatározta, hogy a fegyintézeti lelkészek „rendes állami tisztviselő”-nek tekintendők.

1892. október 14.-én a 13. 637. számú IM rendelet külön utasításban szabályozta a javító intézeteknél alkalmazott lelkészek és hitoktatók feladatait.

A fegyintézeti lelkészség (börtönlelkészség) Magyarországon 1887-től egészen 1949-ig folyamatosan működött, amikor a Rákosi Mátyás nevéhez kötődő, kommunista diktatúra megtiltotta a börtönökben a lelkészek, a szerzetes- és apácarendek tevékenységét.

A betiltás az akkori igazságügy-miniszter 25736/1950. IM III./2. körrendeletével történt.

A következő, még húsz gépelt sort sem elérő körrendelet egy 949 éves börtönpasztorációs tevékenységet – amelynek egy része 162 éves börtönlelkészségi jogintézménynek minősíthető – szüntette meg:

„Az 1949. évi 20. törvényben foglalt alkotmány 54.§-ának (2) bekezdése értelmében »a Magyar Népköztársaság az egyházat különválasztja az államtól«. Ennek megfelelően az összes letartóztatóintézetekben az istentiszteletek és vallási szertartások tartását megszüntetem. Ez a rendelkezés valamennyi hitfelekezetre vonatkozik.

A folyó évi április hó 15. napjától kezdve az egyes hitfelekezetek lelkészei az előbbi bekezdésben említett célból a letartóztatóintézetbe be nem léphetnek és a részükre kiadott állandó belépési engedélyt tőlük vissza kell vonni. A letartóztatóintézeti állományba tartozó lelkészek új beosztása tárgyában külön rendeletben fogok intézkedni. Az egyházi szertartásokhoz szükséges olyan felszerelési tárgyakat, amelyek az intézetek (a kincstár) tulajdonát képezik, a letartóztatóintézetek Vezetői kötelesek a

folyó évi április hó 25. napjáig az Igazságügy Minisztérium III./2. (büntetés-végrehajtási) ügyosztálya Vezetőjének kezébe személyesen átadni. Az egyházi tulajdont képező felszerelési tárgyakat az egyes hitfelekezetek lelkészeinek elismervény mellett át kell adni és az elismervényeket jelentés kíséretében hozzámm fel kell terjeszteni.

Budapest, 1950. évi április hó 13. napján.”

A rendeletet 1949. április 13.-án adták ki, de már a rákövetkező napon a végrehajtás olyan problémákkal járt, mint az egyházi tulajdonban lévő kegytárgyak, bibliák, vallási tartalmú könyvek, papi öltözetek, vallási témájú művészeti alkotások jogszerűtlen lefoglalása, a börtönlelkészekkel szembeni – esetenként a fogvatartottak előtti – durva hangnem egyes túlbuzgó testületi tagok részéről.

Ezért már a betiltó körrendelet kiadása után két nappal (április 15-én) az igazságügy miniszter valamennyi országos büntetőintézet, megyei bírósági fogház vezetőjének az alábbi tartalmú átiratot küldte meg:

„A folyó évi április hó 13. napján 25. 735/1950. IM. III./2. sz. alatt kelt rendeletemben az istentiszteletek tartását és vallási szertartások gyakorlását a letartóztatóintézetekben megszüntettem.

E körrendelettemmel kapcsolatban különös nyomatékkal hívom fel a letartóztatóintézetek Vezetőit, hogy az istentisztelethez és vallási szertartások tulajdonát képező ilyen tárgyak számbavétele és az egyház tulajdonát képező ilyen tárgyak átadása tekintetében a legnagyobb körültekintéssel, rugalma-

san és az ügy politikai jelentőségéhez mért tapintattal és udvariassággal járjanak el.

Az államkincstár nem tart igényt egyetlen olyan felszerelési tárgyra sem, amely nem az igazságügyi tárca tulajdonát képezi, ezért a letartóztatóintézetek vezetői csak azokat a tárgyakat vegyék saját leltárukba, amelyeknek tulajdonát az egyház nem vitatja. A vitatott tárgyakról készítsenek külön jegyzéket, megfelelő jelentés kíséretében terjesszék fel hozzám és közöljék az érdekelt hitfelekezetek képviselőivel, hogy ezeknek kiadása tárgyában csak további utasításoktól függően fognak intézkedni.

Ismételten figyelmeztetem az Intézetvezetőket, hogy az egyes hitfelekezetek intézeti működésének megszüntetését a legsimábban, lehetőleg minden nézeteltérés elkerülésével kell lebonyolítani, és különösen ügyelni kell arra, hogy esetleges szóváltások letartóztatottak vagy letartóztatóintézeti alkalmazottak előtt ne történjenek.

Budapest, 1950. április hó 13. napján."

Ezután a börtöntemplomokat, börtönkápolnákat más célokra használták. Például az állampusztai börtöntemplomból gabonaraktárt alakítottak ki, a váci börtöntemplomból bútorraktár lett.

A magyar börtönpasztoráció történetében az 1956-os Magyar Forradalom és Szabadságharc időszakából kiemelt figyelmet érdemel az, hogy Dr. Virág Miklós nyugalmazott ezredes – aki a forradalom és szabadságharc idején a Büntetés-végrehajtás Forradalmi Tanács elnöke volt – elmondása szerint több börtönparancsnok kérésére a Büntetés-végrehajtási Forradalmi Tanács engedélyezte, hogy egyházi személyek az intézetekbe beléphessenek, egyházi rendezvényt tarthassanak. A ma is élő, tiszteletreméltó, idős, nyugállományú kollégánk visszaemlékezései szerint a forradalmi tanácsnak szabadságharcunk gyors és kegyetlen vérbefojtása miatt csak két intézkedésre, egy „beengedő” intézkedésre (az egyházi személyek beengedésére) és egy „kiengedő” intézkedésre (a politikai elítéltek kiengedésére) volt ideje.

A forradalom és szabadságharc leverése után az 1989/90-es magyarországi politikai rendszerváltásig nem volt lehetőség a fogvatartottak nyílt vallásgyakorlására.

A vallásgyakorlás ugyanakkor – bár illegálisan – tovább folyt a büntetés-végrehajtási intézetekben. Sok korábbi börtönlelkész, apáca, pap, egyházi személy került azokban az időkben a börtönökbe, politikai fogvatartottként. Ők a börtönökben is hitéletet éltek, a tiltás, a terror miatt titokban, sokszor önmagukban. A bebörtönzött egyházi személyek vallásos rabtársaik lelki segítőjévé váltak, segítették őket az embernek maradásban.

A fogvatartottak vallásgyakorlásáról szóló 8/1990.(IV.27.) IM rendelet teremtette meg a lehetőséget a büntetés-végrehajtási intézeteken belüli nyílt hitéletre. Ez a rendelet lehetőséget biztosított az istentiszteletek, vallási rendezvények megtartására az intézetekben, az egyházi házasságkötésre, keresztreállításra, temetésre. A jogszabály engedélyezte, hogy a fogvatartottak a vallásgyakorlásához könyveket, kegytárgyakat tarthassanak maguknál. A lelkészek

az egyházi elöljáró megbízólevelével léphettek be az intézetekbe, és a fogvatartottak a lelkészekkel ellenőrzés nélkül tarthattak kapcsolatot.

A büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény, a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet módosítása előírta, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben minden elítélt számára lehetővé kell tenni, hogy az egyház lelkészének, illetőleg más képviselőjének gondozásában részesülhessen, és az istentiszteletre önként jelentkezők részvétele – a bv. intézet rendjét, biztonságát veszélyeztető, magánelzárást töltő elítélteket kivéve – nem korlátozható. Meghatározta a jogszabály azt is, hogy a bv. intézetek kötelesek elősegíteni az egyházak szociális, gondozói tevékenységét, a fogvatartottak szabadlásra való felkészítéséhez nyújtott szolgálatait.

Az elítélt eltiltható az istentiszteleten való részvételtől, ha az a büntetés-végrehajtási intézet rendjét vagy a biztonságot veszélyezteti. Erre ez idáig példa nem volt. Az istentiszteletre önként jelentkezők részvétele, kivéve az eltiltottakat, valamint a magánelzárást töltő elítélteket, nem korlátozható. A lelkésszel való ellenőrzés nélküli találkozás lehetősége azonban ez esetben sem tagadható meg.

A fenti jogszabályok adta lehetőségeket kihasználva a Magyar Köztársaság 31 büntetés-végrehajtási intézetében (14 országos, 16 megyei és a fővárosi bv. intézetekben, a fiatalkorúak regionális intézetében), a Bv. Központi Kórházban, az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben elsősorban a

hazai történelmi egyházak (a katolikus, a protestáns, (a református, az evangélikus), és a zsidó hitfelekezetek, továbbá más – államilag elismert – egyházak tagjai folytattak börtönpasztorációs tevékenységet. A különféle vallások képviselői főként vallási rendezvényeket tartottak a fogvatartott híveiknek, illetve vallásukat megismertető, hittérítő tevékenységet, ritkább esetben egyéni lelki gondozást folytattak. Több intézetben már kialakítottak olyan ökumenikus helyiségeket, melyek alkalmasak a vallási rendezvények megtartására. A helyiségek kialakításához több egyház ajándékozott kegytárgyakat, festményeket, stb. az intézeteknek. Az intézetek könyvtáraiban többféle vallás könyvei, audiovizuális kiadványai kerültek elhelyezésre.

A fogvatartottak hitéletében jelentős szerepet vállaltak a különböző társaságok, missziók is (pl. Magyar Testvéri Börtöntársaság, Mécses Szeretetszolgálat Magyar Börtönpasztorációs Társaság, Magyar Evangéliumi Börtönmisszió).

Összességében – a magyar börtönlelkészség 51 év szünet utáni újbóli létrehozása napjáig – úgy volt jellemezhető a fogvatartottak hitéletének helyzete, hogy annak nem voltak meg a megfelelő szervezeti keretei, és a különféle vallások intézeti tevékenysége kellően nem volt koordinálva.

Mindezen tapasztalatok alapján alakult ki a Bv. Országos Parancsnokság 1999 májusában kinevezett új vezetésében az az elgondolás, hogy meg kell vizsgálni a börtönlelkészség visszaállításának vallási, személyi, tárgyi, büntetés-végrehajtási szakmai feltételeit. A

vizsgálat során a vezetés tanulmányozta a börtönökön belüli hitélet, a börtönlelkészség történetét.

A vizsgálat kiterjedt arra is, hogy az akkor mintegy 15 ezer fős fogvatartotti populációból mely vallások gyakorlása iránti igény merül fel legnagyobb mértékben. Ezek a katolikus, református, evangélikus keresztény vallások voltak, de mutatkozott igény a zsidó vallásgyakorlás iránt is.

1999-ben a magyar büntetés-végrehajtásban már dolgozott egy református pap; Könyves Pál, a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben, igaz nem tiszteletes úrként, hanem nevelőként. Ő ma már a magyar börtönlelkészség tagja. Konferenciánkon jelen van, és a későbbiekben egy előadást is fog tartani. Ő a Magyar Köztársaság Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma felkérésére tudományos kutatómunkát végzett, és a „Rabellek gondozása” címmel egy tanulmányban foglalta össze tudományos kutatási tapasztalatait. Tanulmányában felvázolta a börtönlelkészség létesítésének alternatíváit, a börtönlelkészek tevékenységének főbb javasolt formáit is.

Konferenciánkon jelen van Dr. Majzik Mátyás katolikus szerep is, aki több mint 21 évig a Szegedi Fegyház és Börtönben volt tisztt, és nyugállományba vonulása után aktív börtönmissziós tevékenységet folytatott. Nevéhez fűződik még az első magyar börtönmissziós újság a „Mécset” megalapítása, amely a fogvatartottak számára készült. Ma már ő is börtönlelkész. Dr. Majzik úr tanácsai, ajánlásai jelentősen segítettek a börtönlelkészség létrehozását.

A börtönlelkészség visszaállításának előkészítésében döntő szerepe volt az Igazságügyi Minisztérium felsőszintű vezetőinek, Dr. Dávid Ibolya igazságügyi miniszter asszonynak és Dr. Hende Csaba politikai államtitkár úrnak. Ők előkészítő megbeszéléseket folytattak Dr. Seregély István egri érsekkel, a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia elnökével, Gyulai Endre Szeged-Csanádi megyéspüspökkel, Dr. Schweitzer József országos főrabbi-val. Előkészítő megbeszélések történtek továbbá Dr. Bölcskei Gusztáv püspökkel, a Magyarországi Református Egyház Zsinata elnökével, Dr. Szebik Imrével, az Északi Evangélikus Egyházkerület püspökével, Dr. Ladocsi Gáspár vezérőrnagy katolikus, Csuka Tamás dandártábornok református táborigazgatóval, Frölich Róbert dandártábornok vezető táborigazgatóval.

A tudományos kutatómunka eredményei, az országos parancsnoksági elemző-értékelő munka, az egyházak képviselőivel folytatott konzultációk alapján kialakult a magyar börtönlelkészség 51 év utáni visszaállításának alapvető elgondolása, melynek lényeges elemei a következők voltak:

1. A börtönlelkészség tagjait a fogvatartotti vallási igények figyelembe vételével a katolikus, református, evangélikus, zsidó vallások papjaiból, rabbi-jaiból kell kialakítani.

2. A börtönlelkészek a végrehajtott házakban és a fővárosi előzetes házakban főállású, a megyei előzetes házakban részfoglalkozású (tehát a börtönlelkészi tevékenység mellett gyülekezettel rendelkező) személyek legyenek.

3. A börtönlelkészek vallások szerinti létszámát, a vallásoknak megfelelő egymás közötti arányszámokat a négy történelmi egyház legmagasabb szintű tisztségviselői közösen döntsék el, és erről ők tájékoztassák az IM. vezetését.

4. A börtönlelkészek személyét az egyházak legmagasabb szintű tisztségviselői jelöljék ki és delegálják börtönlelkészeknek.

5. A főállású börtönlelkészek a Büntetés-végrehajtási Szervezet állományába tartozzanak, az egyes intézetek osztályvezetői beosztású közalkalmazottaként, tehát egyenruhájuk, rendfokozatuk ne legyen. A börtönlelkészek az intézetparancsnokok közvetlen alárendeltségébe tartozzanak.

6. A részfoglalkozású börtönlelkészek is közalkalmazottak legyenek.

7. A börtönlelkészek fő tevékenységét a vallási rendezvények megtartása saját vallás szerint, más egyházak, börtönmissziók tevékenységének időpontok, helyszínek szerinti egyeztetése, a fogva tartottak egyéni és közösségi lelkigondozása, életismereti, vallás-erkölcsi oktatás, rendszeres fogadóórák tartása alkossák.

8. A börtönlelkészek napi tevékenységét a bv. intézetek működésének részeként az intézetparancsnokok irányítják. Vallási tekintetben ugyanakkor a börtönlelkészek az intézet szerint illetékes katolikus, református, evangélikus egyházmegyéhez – a püspökhöz tartoznak. A zsidó vallás tekintetében a vallási ügyekben való függőség nem bír jelentőséggel, mivel a rabbik egymásnak nincsenek alárendelve a zsidó vallás szerint.

9. A börtönlelkészség létrehozásának, működésének pénzügyi, tárgyi feltételeit a büntetés-végrehajtási szervezet biztosítsa.

10. A börtönlelkészség visszaállítása, működésének szabályozása érdekében egy igazságügy-miniszter rendeletet és egy országos parancsnoki intézkedést kell kiadni.

Az elgondolás alapján a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka írásos előterjesztést tett az igazságügy-miniszternek, aki az előterjesztést jóváhagyta. Ezután az igazságügy-miniszter átiratokban kereste meg a magyar történelmi egyházak legmagasabb szintű tisztségviselőit, azok az elgondolásnak megfelelően egyeztettek, írásban kijelölték a börtönlelkészeket.

2000. július 14-én kiadásra került a 13/2000.(VII.14.) IM. rendelet a börtönlelkészi szolgálat működéséről, továbbá a bv. országos parancsnok 1-1/50/2000. (IK. Bv. Mell. 9.) intézkedése a börtönlelkészi szolgálatban foglalkoztatott közalkalmazott lelkészek munkaköri leírása készítésének szabályairól.

E jogszabály és belső rendelkezés alapján a magyar büntetés-végrehajtási intézetekben 8 főállású és 10 részfoglalkozású (összesen 18) katolikus, 5 főállású és 5 részfoglalkozású (összesen 10) református, 1 főállású és 2 részfoglalkozású (összesen 3) evangélikus, 1 főállású zsidó – mindösszesen 15 főállású és 17 részfoglalkozású – összegezte 32 börtönlelkész teljesíti küldetését.

Bár még csak 15 hónap telt el a magyar börtönlelkészség visszaállítása után, viszonylag sok és jó tapasztalatot szereztünk a tevékenységet illetően.

Ezek közül a legfontosabbak a következők:

1. A börtönlelkészeket szolgálatuk megkezdésekor egy konferencián készítettük fel, amelyen résztvettek az egyházak, az IM. képviselői is. E konferenciát ezután minden évben megtartjuk.

2. A börtönlelkészeket az intézetekben tisztelettel és szeretettel fogadták, ők pedig jól beilleszkedtek az intézetek rendszerébe.

3. A börtönlelkészesség működése jelentősen hozzájárult a fogva tartottak személyiségének pozitív irányú változásához. Az, hogy 2001-ben 2000-hez viszonyítva jelentősen csökkent a fogvatartottak által okozott rendkívüli események száma, megítélésünk szerint a börtönlelkészek áldozatos munkájának is köszönhető.

4. A börtönlelkészek tevékenysége révén – főként egyeztető tevékenységük hatására – sokkal nagyobb számban jelentek meg intézeteinkben a történelmi egyházakon túl más, az állam által elismert egyházak képviselői is, és tartottak vallási rendezvényeket.

5. A börtönlelkészek szerepe kiemelkedő volt abban, hogy a börtönökbe nem jutottak be azok a személyek, akik az állam által be nem jegyzett "egyházak" (szekták) képviselőitében kívántak vallási rendezvényt tartani.

6. A börtönlelkészesség egyeztető tevékenysége révén felélénkült a magyar börtönmissziós tevékenység is. A Mécses Magyar Börtönpasztorációs Társaság, a Magyar Testvéri Börtöntársaság, a Magyar Evangéliumi Börtönmisszió, a Magyar Börtönpasztorációs Társaság tagjai értékes tevékenységet

folytatnak börtöneinkben. Tevékenységük révén többek között jelentős számban nőtt a vallási tárgyú kulturális rendezvények száma az intézetekben.

7. Jelentős fejlődés indult meg intézeteinkben a vallásgyakorlásra alkalmas helyiségek kialakítása terén. Volt ahol helyreállítottuk a régi templomot, kápolnát, vagy új börtönkápolnát alakítottunk ki. Volt olyan intézetünk, ahol harangláb épült, melyhez harangot a református egyház ajándékozott részünkre. A helyiségek kialakításához, berendezéséhez nagy segítséget kaptunk a magyar történelmi egyházaktól, amely például oltárképek, keresztek, feszületek, bibliák, vallási témájú könyvek, festmények, szobrok, kegytárgyak átadását jelentette.

8. A magyar börtönlelkészesség működése túlnőtt az intézetek falain, közigazgatási határain. Napjainkban már gyakorlat, hogy a börtönlelkész kapcsolatot tart a fogva tartott családjával, hozzátartozóival és tesz azért, hogy a családi kapcsolat ne szakadjon szét a szabadságvesztés alatt. Gyakorlat az is, hogy a szabaduló, a börtönben hitéletet élő fogvatartott szabadulás utáni lakhelyén élő papot, lelkészt, rabbit felhívja a börtönlelkész, figyelmébe ajánlva a hívő – immár szabad – embert.

9. A börtönlelkészesség visszaállítása – bár a börtönlelkészesség rendeltetése a fogva tartottak hitéletének segítése – jelentősen hatott a büntetés-végrehajtás állományára is. Bár az állomány tagjai hitéletüket lakóhelyükön, az általuk választott vallásnak megfelelően szabadon gyakorolják, a lakott területtől távol eső, szolgálati lakóteleppel rendelkező intézeteknél az állomány tagjai

gyakran fordultak saját problémáikkal is a börtönlelkészekhez, vagy a börtönlelkész által szervezett vallási rendezvényen vettek részt.

10. A magyar Büntetés-végrehajtási Szervezet Napján, évente szeptember 9-én, Szent-Adorján Napján pedig hagyománnyá vált az ökumenikus hálaadás megtartása, melyen ez idáig nagy számban vettek részt állományunk tagjai, vezetői. Hagyománnyá vált a fogvatartottak részére egy karácsonyi országos ökumenikus hálaadás is, melyen történelmi egyházaink, sőt a Vatikán jeles tisztségviselői is jelen voltak.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A magyarországi börtönlelkészség 15 hónapos újbóli működése során ez év október 30-án tartjuk a II. magyarországi börtönlelkészi konferenciát. E rendezvény jelentős lesz a börtönlelkészi szolgálat szempontjából, hiszen

több fontos közös feladatot kell egyeztetnünk. Így többek között a tárgyi feltételek bővítését, a börtönlelkészek tevékenységét és a biztonsági szabályzat előírásainak összehangolását, a börtönlelkészi formaruha rendszeresítését, vagy a Sárospataki Református Teológiai Akadémia börtönlelkész-képzésében való közreműködését.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Megköszönöm, hogy meghívtak a konferenciára. Amennyiben a magyar börtönlelkészség működése érdeklődésüket felkeltette, felajánlom, hogy bárkit, akár Magyarországról akár külföldről a magyar büntetés-végrehajtás szeretettel fogad, hogy a helyszínen a börtönlelkészekkel konzultálva még jobban megismerjék az 51 év után visszaállított börtönlelkészséget.

Köszönöm figyelmüket.